

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 114 1993

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskript.

ISBN 91-87666-08-01

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Fälths Tryckeri, Värnamo 1994

Carl Erik Bay åter går nog så skarpt till rätta med Kristian Hvidt för dennes framställning rörande »Edward och Georg Brandes opfattelse af deres jødiske herkomst», i uppsatsform liksom i boken *Edvard Brandes. Porträt af en radikal blæksprutte* (1987). Inger Månesköld-Öberg belyser Erik Hedéns roll vid aktualiserandet av Ola Hanssons författarskap i början av 1900-talet. Bland övriga uppsatser har jag fast mig vid en liten Walter Benjamin-studie av Mikael van Reis i viss anknytning till Ulf Peter Hallbergs översättning *Passagearbetet 1-3* (1990). Benjamins ark kallar van Reis betraktelsen; han nämner hur Benjamin lät trycka en bok, *Deutsche Menschen*, i Schweiz 1937. Den rymde brev alltifrån Weimarklassicism till Nietzsche och den bar en dedikation från Benjamin till hans syster: »Denna ark, byggd efter judisk modell, till Dora, november 1936.» Det var en trotsig bekännelse till det tyska kulturarvet och samtidigt till syskonens judiska hemmahörighet.

Ulf Wittrock

Textual Liberation. European Feminist Writing in the Twentieth Century. Edited by Helena Forsås-Scott. Routledge. London and New York 1991.

Som ett första försök att ge en framställning av kvinnornas litterära produktion i ett större sammanhang presenterade Hiltrud Gnüg och Renate Möhrmann sitt pionjärbete *Frauen Literatur Geschichte. Schreibende Frauen vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (1985); jag har visat på boken i *Samlaren* 1985. Ett stort antal mestadels kvinnliga medarbetare har bidragit till samlingsvolymen med uppsatser som alltifrån medeltidens kvinnokultur vid kloster och hov sträcker sig ända fram till vår egen tids »feministiska uppbrott». Det rör sig genomgående om informativa och synpunktsrika bidrag som när Hiltrud Gnüg själv fokuserar »Erotisch-emanzipatorische Entwürfe» från förra sekelskiftet.

Feminist writing i Europa från vårt eget århundrade försöker Helena Forsås-Scott att med hjälp av åtta kvinnliga medarbetare överblicka i *Textual Liberation*, också det således en samlingsvolym. I sin Introduction karakteriserar Forsås-Scott boken som en produkt av »second-wave feminism», denna verkan kraft just i fråga om »the large-scale recovery of women's writing from the past». Forsås-Scott har funnit den uppdelning i tre faser, »the Feminine, the Feminist, and the Female» som Elaise Showalter lanserade i *A Literature of Their Own* (1977), väl tillämpbar för eget bruk i sin inledande komparativa översikt. »In view of the close relationship between the women's movements and women's writing, we can expect considerable variations in the chronology of Showalter's phases in different countries, even if the sequence remains unaffected.» Forsås-Scott har själv tagit sig an de skandinaviska länderna medan de övriga bidragsgivarna svarat för »feminist writing» i Tyskland, Östeuropa, Ryssland, Frankrike, Spanien, Italien och Turkiet. »Broadly speaking, the countries

considered here belong to a northern and southern sphere», anmärker Forsås-Scott vars försök att teckna konturerna av vårt sekels »European feminist writing» slagit väl ut. Med påtagligt engagemang dröjer hon vid »second-wave feminism». »In this propitious climate, feminist writing has flourished, prompting the creation of new publishing houses and attracting increasing attention from established publishers.» Forsås-Scott poängterar hur *l'écriture féminine* har inneburit en litterär frigörelse, »a move away from conventional realism», inom ett flertal språkområden, och hon återoppar i detta sammanhang antologin *Les Femmes s'entêtent* (Women Remain Obstinate, 1974). De bibliografiska förteckningarna i boken utgör ett värdefullt tillskott; att Gnüg/Möhrmanns samlingsvolym inte finns upptagen förklaras väl av det förhållandet att tyngdpunkten har lagts på verk som finns tillgängliga på engelska.

Helena Forsås-Scotts *Textual Liberation* utgör över huvud en stimulerande och sakkunnig introduktion i »modern feminist writing»; »the intention has been to provide a set of initial maps for the English-speaking reader.» Vad den nordiska litteraturen beträffar föreligger nu ett par engelskspråkiga antologier som är inriktade just på kvinnligt författarskap. *Longman Anthology of World Literature by Women 1875-1976* (New York and London 1989) med M. Atkin och B. Sholdar som utgivare förmedlar en mångfald texter av nordiska författarinnor och likaså *Scandinavian Women Writers: An Anthology from the 1880s to the 1990s* (New York and London 1989). Utgivare av den senare antologin är I. Claréus som också svarar för en kortfattad översikt över hela den nordiska litteraturen i den förra volymen.

Ulf Wittrock

Ur könets mörker. Litteraturanalyser av Ebba Witt-Brattström. Norstedts 1993.

Under de senaste åren har begreppet kön alltmer kommit att stå i fokus i den feministiska litteraturforskningen. Att undersöka kvinnliga författarskap innebär därmed också att se dem i förhållande till den dominerande könsordningen. Utforskandet av könsbegreppet har fört till en livlig debatt och bl.a. resulterat i introduktionen av termen genus som en ersättning för begreppet socialt kön. Ebba Witt-Brattströms senaste bok, *Ur könets mörker*, ansluter sig således till en central fåra inom feministisk litteraturforskning. Boken som har underrubriken litteraturanalyser, sträcker sig från den heliga Birgitta fram till de allra modernaste kvinnliga författarna som Mare Kandre, Ann Jäderlund och Katarina Frostenson. Olika aspekter av begreppet kön håller samman litteraturanalyserna. Som bokens titel antyder är det dock framför allt de svårfångade djuppsykologiska dimensionerna som står i centrum. Analyserna är delade i fyra avdelningar och i de tre första rör EWB sig framför allt i det »könets mörker» där identiteten och sexualiteten har sitt ursprung. För att kunna för-

stå de komplicerade skeenden som försiggår i vår allra tidigaste levnad har EWB använt fransk psykoanalytisk teori och det är ofta Julia Kristeva som fungerar som guide i EWB:s texttolkningar.

EWB har tidigare introducerat Kristeva på svenska i samlingsvolymen *Stabat mater. Julia Kristeva i urval*. (1990). Den titel EWB valt tyder på ett särskilt intresse för de av Kristevas texter som tar upp moderskapet och dess betydelse för en förståelse av kvinnlighetsbegreppet. Fascinationen inför denna sida i Kristevas teorier avspeglar sig också i *Ur könets mörker* och framstår för mig som delvis problematisk. EWB har t.ex. helt anammat Kristevas bild av hur kvinnan upplever födelsen och moderskapet som den beskrivs i artikeln »Stabat Mater». Just den texten är enligt min uppfattning en av Kristevas mest komplicerade och kontroversiella. Hennes redogörelse för Mariakulten, som EWB använder i analysen av den heliga Birgittas uppenbarelser, bygger på ett amerikanskt populärvetenskapligt verk. Att som EWB, tala om Kristevas undersökning av Mariakulten är således inte helt adekvat. Beredvilligheten att anamma Kristevas resonemang i »Stabat Mater» gäller inte enbart den högerspalt där Mariakulten diskuteras utan också vänsterspalten där Kristeva i ett poetiskt språk beskriver den födande kvinnans och den nyblivna moderns upplevelser. I inledningen av EWB:s bok finns ett avsnitt som skriver in sig i Kristevas högerspalt. Så länge som dessa beskrivningar inte gör anspråk på annat än att beskriva två kvinnors likartade upplevelser är de helt oproblematiska. Kruxet med Kristevas artikel är emellertid att just den specifika upplevelse hon beskriver blir en väsentlig del i förståelsen av det som särskiljer och bestämmer kvinnlighet. Därmed är vi inne på ett stort och oerhört komplicerat fält som det inte finns plats att gå in på här. Jag saknar dock en diskussion också av det problematiska i Kristevas »Stabat Mater» i EWB:s bok.

Tendensen att undvika begreppsdiskussioner blir också märkbar i de avsnitt där modernismbegreppet berörs. Modernismen framstår som en exklusivt manlig domän dit kvinnor inte gavs tillträde men som samtidigt hade sin förutsättning i kvinnliga författarskap som Edith Södergrans. Här finns en oklarhet som EWB inte förhåller sig till och som möjligen kan förklaras med hennes position som feministisk forskare i en litterär offentlighet där de estetiska normerna betämts av män. Också de kvinnliga författarna mäts delvis efter denna måttstock av EWB och blir därmed både modernismens skapare och dess offer. Det hade därför varit intressant om EWB hade utvecklat sina tankar kring modernismbegreppet.

I flera av analyserna blir emellertid den teoretiska inspirationen från Kristeva och andra en givande väg in i texterna. Den analys i samlingen, som EWB skrev redan 1983, av Victoria Benedictssons novell »Ur mörkret» visar övertygande hur kvinnligheten bestäms som negation och frånvaro bl.a. med hjälp av Kristevas psykolingvistiska teorier. I EWB:s läsning av Tove Janssons Muminböcker ger psykoanalysen henne redskap att utforska den »spänningsfyllda oron» i muminvärlden. EWB har framför allt sin

styrka i närläsningarna av texter där hon inte sällan tillför nya, utmanande och tankeväckande iakttagelser. Boken visar just hur nödvändigt det är med en läsning där könsperspektivet sätts i centrum för att komplettera tidigare könsblinda tolkningar.

Det är roligt att läsa EWB:s analyser även om man efter avslutad läsning kanske inte känner sig lika benägen att hålla med författaren som under själva läsningen. Det finns, som hos Julia Kristeva, något »förföriskt» i EWB:s sätt att skriva. I *Ur könets mörker* kan därför inte ges plats för en kritisk distans. EWB:s syfte är förmodligen heller inte att gå invanda, vetenskapliga vägar. Jag menar att den typen av litteraturläsningar också bör rymmas inom feministisk forskning men samtidigt skapar läsningen av *Ur könets mörker* behov av fördjupning, linjer och sammanhang. Det ska därför bli spännande att småningom få ta del av slutresultatet av EWB:s projekt »Kvinnligheten som text».

Margaretha Fahlgren

Textkritik. Teori och praktik vid edering av litterära texter. Föredrag vid Svenska Vitterhetssamfundets symposium 10–11 september 1990. Red. av Barbro Ståhle Sjönell. Almqvist & Wiksell International 1991.

Man kan förmoda att ett viktigt incitament till ovan nämnda symposium är den pågående utgivningen av Nationalutgåvan av Strindbergs skrifter, med alla de större och mindre problem den medför. I varje fall kretsar den nu snabbt och föredömligt utgivna volymen från symposiet väsentligen just kring Strindbergs texter. Men annars har arbetet vida ramar och diskuteras textkritikens teori och praktik från många olika infallsvinklar.

Efter ett hälsningsanförande av Svenska akademins ständige sekreterare Sture Allén följer uppsatser av femton experter på området. Volymen avrundas med en redovisning av »Diskussioner» på symposiet jämte »Summaries in English» av varje enskilt bidrag.

Tore Wretö ger i »Texter och editioner. En inledande betraktelse» en översikt över svensk editions historia, med stora projekt som »rättshistorikern C.J. Schlyters monumentala livsverk», *Samling av Sveriges gamla lagar*», Svenska fornskriftsällskapets »fruktbringande verksamhet» till belysning av vår medeltida litteratur, och det 1907 grundade Vitterhetssamfundets alltjämt pågående utgivning av senare svensk diktning, däribland Stiernhielm, Lucidor, Stagnelius och många andra. Andra utgåvor har ägnats exempelvis Bellman, Dalin, Tegnér och Almqvist.

Roande, och för nutiden en smula främmande, är äldre utgivares krav på »en sovråd edition med den dubbla hänsynen till skaldens rykte och läsarnas anständighetskänsla». Man reagerade mot texter »med runda ord och ekivokt innehåll» och censurerade i Vitterhetssamfundets utgåvor helt enkelt bort vissa dikter av män som Stiernhielm och Lucidor. Det är